

Lupus jako zdroj inspirace aneb Flannery O'Connor (1925-1964)

Část 2: Pokračování

V první části věnované talentované americké spisovatelce, která se od patnácti let musela vyrovnávat¹ s onemocněním lupus, představujícím kolem poloviny minulého století reálnou hrozbu smrti, kdy i léčba výrazně snižovala kvalitu života nemocného, jsem uvedla základní biografické údaje a přislíbila, že se na základě mých vlastních životních prožitků s lupusem² a s literaturou budu snažit alespoň zčásti odpovědět na otázku:

Proč právě (nebo také) Flannery? Jste zvědaví?

Tak vítejte na velice nejistém území velice subjektivních interpretací a je na vás, zda vás osloví a jakým způsobem. Důležité je, že si spolu se mnou našli čas, který strávíme ve vzácné společnosti Ms. Flannery.

Pozor, vcházíme!

To „pozor“ zde není z důvodu obav, že po cestě zakopneme, ale spíš je to výstraha, že sestupujeme do propasti nehostinného světa, ve kterém lidé umírají beze smyslu. Někdy jde jen o smrt duše, která zjistí, že všechna její životní přesvědčení a dosavadní víra ve vyznávané hodnoty se ukážou jako falešná. V této situaci existenciálního otřesu často dochází i k smrti fyzické. Základní dějový mechanismus povídek je různě obměňován: snahy postav povídek, často dobře myšlené, zapříčiní tragédii, obvykle fyzickou smrt jiného člověka. Tyto postavy pak samy zůstávají otřesené natolik, že nejsou schopny smysluplně pokračovat dál ve svém životě (psychická smrt).

Proč postavy Flannery žijí v tak temném a zlém světě, kde „dobrého člověka těžko najdeš“, jak zní název jedné z jejích neznámějších povídek?

Všechno by se asi mohlo točit kolem slovíčka **NADĚJE**. Jak je možné žít bez naděje, že svět kolem nás, i když se nám často nejeví jako ideální místo pro život, bude lepší a hezčí, nebo alespoň nevěřit v jeho dostatečnou velikost a míru pravděpodobnosti, která umožní setkání s „dobrymi lidmi“ sdílejícími s námi životní radosti i starosti. Nedostatek této naděje je způsoben hned trojí bariérou: rasy, sociální vrstvy a pak tím nejryzejším lidským egoismem často pramenícím z mnoha osobních předsudků a neochoty být zde pro druhé jako člověk. Když se člověku podaří zbořit první bariéru, ještě pořád toho zůstává mnoho, co postavy próz nejsou schopny změnit. A někdy touží po změně jen v tom nejnevhodnějším okamžiku. Sázka na „lidské“ má pak v podání Flannery jinou perspektivu: zlého člověka najdeš velmi lehce (a i tam, kde bychom ho nejdřív možná ani nehledali).

Flannery se ve svých povídkách soustřeďuje na tzv. modelové situace, které odhalují postavy v jejich plné nahotě. Odkrývá různá altruistická kliše, která fungují v silně nábožensky orientované společnosti amerického Jihu poloviny minulého století. Křesťanský světonázor „plný božského milosrdenství a lásky“ silně kontrastuje se všudypřítomnou rasovou segregací a rasismem vůči černošskému obyvatelstvu. Soucit s jinými lidmi je pak často popisován jako pouhá skořápka daná konvencí, které se lidé zbavují velice rychle, pokud si to okolnosti „vyžadují“.

¹ Tady jsem původně použila slovo „bojovala“, ale pak jsem si uvědomila, že je příliš agresivní a hodilo by se víc do nějakého článku věnovaného armádním záležitostem. Je načase změnit slovní „arsenál“ **J**

² Tak tady jsem se opravdu hodně zasmála, když mi funkce Automatické opravy pravopisu vyměnila slovo „lupusem“ za „luxusem“. Alespoň vidíte jaký „luxus“ si můžu dovolit **J**

Flannery neobyčejně přesně vykreslila postavy, které sice nic „zlé“ nedělají, ale přesto jsou neobyčejně kruté. Tuto svou krutost ale ani nevnímají, protože si často o sobě myslí, že jsou prostě jen spravedlivými lidmi, protože jen oni vědí, jak to se světem je a co je to vlastně pravda. O tom, že by se mohlo jednat jen o jejich verzi pravdy, vůbec nepochybují.

Nejvíce mě oslovila povídka *Bezdomovec*, která se nachází i v jediném česky vydaném výběru z povídkové tvorby³ Flannery. Na statek paní McIntyreové přichází rodina polských přistěhovalců, která má za sebou zkušenost z druhé světové války. Podle náznaků jde o dříve bohatou a vzdělanou rodinu, která však musela svůj domov během války opustit a skrývat se. Pani McIntyreová je zaměstnává na radu místního faráře. Příchod této rodiny „bezdomovců“ narušuje všechny zavedené vztahy. Kromě lenivých a nevzdělatelných „negrů“ – mladšího a staršího –, zde statkářka zaměstnává ještě jednu bílou rodinu Shortleyů. Ta se k nově příchozím od počátku staví nepřátelsky, což je dané hlavně omezeností jejích členů: „*Neumějí mluvit,“* *poznamenala na to pani Shortleyová.* „*Myslíte, že vůbec rozeznávají barvy?*“ O katolicizmu Poláků si příslušnice zreformované církve pani Shortleyová myslí také své: „*...připomněla si, že tihle lidé nemají pokročilé náboženství. Těžko říct, čemu vlastně všemu věří, poněvadž se jejich církev nezreformovala, aby se zbavila všelijakých pitomin.*“ Vůbec se nepokoušejí o vzájemné sblížení, spíš si snaží chránit své materiální zájmy, a tím se mezilidská vzdálenost neustále zvětšuje. Lidé se míjejí, i když se neustále setkávají. Lidé na statku nejsou schopni vytvořit solidární komunitu, ale spíš se vzájemně podvádějí v „domluvené“ podobě, kterou všichni očekávají a na kterou jsou zvyklí, jak černí, tak bílí. Pani McIntyreová to shrnuje následovně: „*...všichni něco šlohnou, když odcházejí. Negři neodcházejí – ti zůstávají a kradou taky. Negr si myslí, že když je někdo boháč, může se okrádat, a ta bílá chamrad' má zase představu, že boháč je každý, kdo si může dovolit zaměstnávat pakáž, jako jsou oni. A já nemám nic než tu hroudu pod nohama.*“

Pan Shortley se zase cítí existenčně ohrožen, protože není zrovna vzor zaměstnance: kouří ve stáji, neumí zacházet se zemědělskými stroji a na černo má na pozemku pani McIntyreové palírnu, které se věnuje v rámci své pracovní doby. Proto mu nevyhovuje pan Józwiak, který je naopak velmi pracovitý a umí ovládat a opravit všechny stroje a mohl by o existenci palírny informovat paní McIntyreovou. Strach paní Shortleyové z polské rodiny vyvěrá ještě z jiných zdrojů: „*Pani Shortleyová si vzpomněla na žurnál, ve kterém jednou viděla místnost s kupou nahých mrtvých lidí, naházených na hromadu, s propletenýma rukama a nohama, s hlavou trčící sem a tam, tady chodidlo, tady koleno, tady vystrčená část, která by měla být zakryta, tady zdvižená ruka chytající do prázdnoty. Než si člověk uvědomil, že je to vlastně všechno skutečnost, a než se mu to rozleželo v hlavě, obraz se změnil a dutý hlas ohlásil: "Čas kráčí dál!" Takové věci se dějí jenom v Evropě, která není tak pokročilá jako tahle země, a pani Shortleyové, vyhlížející ze svého výhodného postavení, se najednou zmocnilo neblahé tušení, že všechny Ježouři (tak posměšně nazývají společně s pani McInteryovou Józwiakovi) jako krysy plné tyfových blech možná zavlekli všechnu tu vražednou nákazu přes moře až přímo sem. Jestliže přicházejí z končin, kde se taková zvěrstva dala jim, kdo může vědět, jestli by sami nebyli s to dopouštět se jich na druhých lidech?*“

Všechny tyto základní motivy se neustále stupňují a vzájemně prostupují v nových situacích. Například když pan Józwiak namlouvá mladšího černocho, aby si vzal jeho sestřenicu, která v lágru přežila tři roky, a tím jí poskytl možnost vystěhovat se do Ameriky. To je důvodem, proč mu chce dát pani McIntyreová výpověď. Pro ni je nepředstavitelné, že by si mohla vzít bílá dívka černocho, i když pro samotnou dívku by to mohlo znamenat nový životní začátek. Povídka má

³ Citováno podle Connor, F.: Dobrého člověka těžko najdeš a jiné povídky. Praha: Odeon, 1988. Překlad František Vrba.

tragické zakončení, když pan Józwiak umírá bez výstrahy pod koly traktoru, který schválně nesprávně odstavil pan Shortley, a tento skutek byl „požehnán“ němým souhlasem paní McIntyreové a starého černocho, kteří mu přihlíželi: „*Později si vzpomněla, že zahlédla, jak černocho mlčky uskočil z cesty, jako by ho vymrštilo nějaké pero v zemi, a že pan Shortley neuvěřitelně pomalu otočil hlavu a mlčky zíral přes rameno, a ona že začala na bezdomovce křičet, ale nevykřikla. Cítila, jak se její oči, oči pana Shortleyho a černochovy oči setkaly v jediném pohledu, který je navždycky zmrazil spikleneckým srozuměním, slyšela slabé křupnutí, když kolo traktoru zlomilo Polákovi páteř.*“

I další povídky jsou plné deziluze, že neexistuje nikdo, ani Bůh, kdo by garantoval, že člověk člověku nebude vlkem, nebo latinsky „homo homini lupus“. Flannery musela být plná zoufalství a bezmocného hněvu, a bohužel její zdravotní stav jí neumožnil osamostatnit se a přestěhovat se do New Yorku, kde v té době byla společnost mnohem liberálnější a kde by snad našla naději, kterou tolik musela postrádat. Flannery se ocitla ve své životní pasti, dané vlastní psychickou a fyzickou bezmocí a omezeností okolí, ze které pro ni nebylo úniku.

My máme ještě čas a sílu na nacházení, ale i vědomé vytváření této naděje, vyvěrající z lidského porozumění a solidarity. Texty Flannery tak můžeme číst jako naléhavou výzvu, abychom takový stav světa neakceptovali, protože pak není svět místem k bytí. A v tom spočívá asi jediná naděje, kterou je nám Flannery schopná poskytnout, ale to se musí spolehnout zase jenom na nás, na své čtenáře. Ovšem ani Flannery netvrdí, že dobrého člověka nenajdeš, jen, že se těžko hledá.

Na závěr bych se chtěla ještě vrátit k tomu, co jsem naznačovala v první části. **Co nám můžou texty Flannery prozradit o lupusu? Nebo co si myslím, že mně dokázaly sdělit?** Těchto posledních pár závěrů, nebo spíš otevřených návrhů na přemýšlení, prosím, přijměte jako velice subjektivní hypotézu neposkytující žádné záruky ověření, ale někdy je možná dobré se spolehnout jen na intuici a nechat se jí vést. Jak jsem naznačovala, vše, co i zkušený prozaik napíše, může vycházet pouze z jeho osobní zkušenosti, za všemi postavami bychom našli jen Flannery s tím, co ji hluboce trápilo a co si nedokázala sama pro sebe vyřešit, proto se k tomu neustále ve svém díle vracela. V jejích textech jsou dvě nepřehlédnutelná spolu související témata, měnící navzájem svá skupenství – hněv a agrese. Jedná se o hněv potlačený, který si pak hledá jiné způsoby, jak se skrytě agresivně projevit, nebo naopak již pak o hněv nezvládnutelný, který vede k přímé agresi vymykající se jakékoli racionální kontrole. Obě formy hněvu však mají vždy tragické důsledky, většinou krutě ubližují nebo rovnou usmrcují.

Nepřipomíná vám tento mechanismus něco? Některé knihy věnované psychosomatickým onemocněním, popisují lupus jako autoagresivní onemocnění, které se pak obrací proti člověku samému, a víme, že bez lékařské péče by vedlo k smrti. Autor **Rudiger Dahlke** ve své knize **Agrese jak šance** také naznačuje tuto spojitost mezi (ne)zvládnutím agrese a lupusem. Na mě velice silně zapůsobilo zachycení hněvu, zuřivosti, které jsou tak silné, že vždy prorhnou jakoukoli hráz a způsobují katastrofy. Něco jakoby oslovovalo mé podvědomí a říkalo, vidíš, kam to může vést a jaké je to všechno úplně nesmyslné a zbytečné to bolí. Myslím si, že právě toto bylo pro mě nejdůležitější a v tomto smyslu, samozřejmě kromě uměleckých kvalit, bylo mé setkání s texty Flannery nejpřínosnější. Pomohlo mě alespoň někde mezi podvědomím a vědomím, kde ještě slova nemají přesný tvar, dešifrovat některé pocity a obrazy, které pro mě zůstávaly skryté. Flannery mi umožnila jistý druh sebepoznání, a to hlavně mého agresivnějšího já. Za to jí děkuji. I kniha může léčit ❤️.

